ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТЕСТОВАНОГО В ПРОЦЕСІ ПОЛІГРАФНОГО ОБСТЕЖЕННЯ[1]

Мінчук К. В.

DOI: 10.53672/ej.6.2018.07[1] Check for updates

Анотація. Обман супроводжує людину в усіх сферах життя й особливо виразно проявляється під час тестування на поліграфі, а чоловіки та жінки в однотипних ситуаціях поводяться по-різному: інакше жестикулюють, інтонують, добирають словесні формули. Мінчук К. В., головний поліграфолог Поліграфологічної служби ПриватБанку (м. Львів), ставить за мету розкрити особистісні, насамперед статеві, особливості проявів обману, які поліграфолог має враховувати під час обстеження. Теоретичну частину побудовано на працях В. В. Знакова, А. Н. Тарасова, Ю. М. Жукова й Д. В. Хрінова, П. Екмана та Е. П. Ільїна; згадано й давні випробування сухим рисом, розжареним клинком і пташиним яйцем як свідчення того, що брехня порушує перебіг фізіологічних реакцій. Авторка систематизує спільні для обох статей неусвідомлені сигнали неправди (піт над верхньою губою, сухість у роті, зміна кольору обличчя, часте моргання, неспокійні рухи рук, уникання погляду або, навпаки, пильний погляд в очі, втрата контролю над тембром голосу) і шість груп вербальних ознак: надмірні запевнення в щирості, ухиляння від теми, невмотивовано ворожий тон, спроби викликати жаль, ухильні відповіді з паузами чи зустрічними запитаннями, повтори «так, так» або уникання прямого «так» чи «ні». Відмінності між статями вона вбачає передусім у змісті брехні: чоловіки обманюють, щоб видаватися привабливішими, уникнути сварки чи підкреслити власну значущість, жінки ж заради збереження стосунків, спокою оточення або щоб уникнути агресії. За В. В. Знаковим описано три етапи непомітного переходу від «маленької неправди» до свідомого обману. Емпірично опитано 24 особи (порівну чоловіків і жінок) за авторською анкетою, «Шкалою правдивості» з психодіагностичного тесту В. М. Мельникова та Л. Т. Ямпольського й методикою К. Томаса для визначення стилю поведінки в конфлікті. За даними авторки, жінки частіше оцінюють обман у моральних категоріях, а чоловіки як дію; жінки рідше вдаються до уникнення в конфлікті й менш схильні до ризику, а гіпотезу про те, що жінки обманюють частіше, підтверджено. Враження, ніби чоловіки брешуть більше, Мінчук К. В. пояснює тим, що вони частіше «попадаються». Практичний висновок для поліграфолога: чоловіки найчастіше обманюють через страх покарання, жінки через бажання приховати правду.

Ключові слова: поліграф, поліграфологічне тестування, обман, статеві відмінності, невербальні ознаки брехні, вербальні ознаки брехні, зміст брехні, мотиви обману, шкала правдивості, стиль поведінки в конфлікті.

Identifying Personality Features of the Examinee During a Polygraph Examination

Minchuk K. V.

Abstract. Deception accompanies people in every sphere of life and becomes especially visible during polygraph testing, while men and women behave differently in similar situations, using different gestures, intonations and verbal formulas. Minchuk K. V., chief polygraph examiner of the polygraph service of PrivatBank (Lviv), sets out to describe sex-related personality features of deception that an examiner should take into account during a polygraph examination. The theoretical part draws on V. V. Znakov, A. N. Tarasov, Yu. M. Zhukov and D. V. Khrinov, P. Ekman and E. P. Ilyin, and recalls

ancient ordeals as early evidence that lying disturbs physiological processes. The author lists nonverbal signals that, in her view, are common to both sexes (sweating above the upper lip, dry mouth, changes in facial colour, frequent blinking, restless hands, gaze avoidance or a fixed stare, loss of control over voice timbre) and six groups of verbal cues, from excessive assurances of sincerity and topic avoidance to evasive answers, long pauses and repeated "yes, yes". Differences between the sexes are located mainly in the content of lies: men lie to look more attractive, to avoid quarrels or to stress their importance, whereas women lie to preserve relationships, to spare others or to avoid aggression. Following Znakov, a three-stage transition from a "small untruth" to deliberate deception is outlined. An empirical survey of 24 respondents (equal numbers of men and women) used an original questionnaire, the truthfulness scale of the psychodiagnostic test by V. M. Melnikov and L. T. Yampolsky and the Thomas conflict mode instrument. According to the author, women tend to judge deception in moral terms and men as an action, women avoid conflicts less and take fewer risks, and the hypothesis that women deceive more often was confirmed. For practitioners, the paper concludes that men most often lie out of fear of punishment and women out of a wish to conceal the truth.

Keywords: polygraph, polygraph testing, deception, sex differences, nonverbal cues of lying, verbal cues of lying, motives of deception, truthfulness scale, conflict style.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 15.07.2018; у номері — 31.12.2018; DOI:* ***10.53672/ej.6.2018.07***[1].

Повний текст

Текст статті.

Постановка проблеми. Людська брехня існує на світі стільки ж, скільки і сама людина. Обман супроводжує кожного в усіх сферах протягом усього життя і є неминучим супутником життєдіяльності людини в суспільстві. Хоча з раннього дитинства нас вчать, що обманювати неправильно, з досвідом ми переконуємось у тому, що без обману в житті не обійтись, особливо під час проходження тестування на поліграфі. Поведінка чоловіків та жінок в однотипних ситуаціях не може не відрізнятися. Вони по різному жестикулюють, поправляють одяг, у них різні інтонації для передачі емоцій, вони користуються різними алегоричними формулами. Немає „людини взагалі”; усі люди поділені на чоловіків і жінок. А значить, щоб зрозуміти конкретну людину потрібно враховувати її особистісні особливості, які пов’язані із статевою приналежністю.

Постійна присутність і живучість цієї „підступної звички”, яка має особистісні особливості прояву під час проведення полі графологічного тестування, і визначає актуальність досліджуваної теми.

Аналіз досліджуваної проблеми. Знайшлося мало науковців, які вивчали цю проблему. Ф. Баумгартен, О. Ліпман та Ф. Плаут досліджували дитячу брехню. Спотворення інформації дорослими розглядали психологи В.В. Знаков („Психологія розуміння правди”), А.Н. Тарасов („Психологія брехні”), Ю.М. Жуков та Д.В. Хрінов („Методичний аналіз дослідження нещирості”). Визнання фундаментального дослідження отримала праця Пола Екмана „Психологія брехні” („Telling Lies”).

Виходячи із важливості й актуальності даного питання, **метою дослідження є розкриття особистісних особливостей проявів обману у жінок та чоловіків.** Для цього

слід розв'язати такі завдання: 1) проаналізувати особливості прояву неправди у жінок та чоловіків; 2) описати результати дослідження.

Виклад основного матеріалу. З давніх-давен, відзначає Е.П. Ільїн, як тільки люди навчилися говорити, вони почали обманювати один одного. І одразу стали шукати способи визначення правдивості. Серед явних поведінкових ознак стали звертати увагу на вираз очей, модуляцію голосу, жестикуляцію і т. д. Але були і способи, засновані на опосередкованих ознаках. Наприклад, в Китаї підозрюваний в обмані повинен був набрати в рот сухого рису і вислухати звинувачення. Якщо рис залишався сухим, брехня підозрюваного вважалася доведеною. Арабські бедуїни вимагали, щоб той, кого допитують, доторкнувся язиком до розжареного клинка. Той, чий язик виявлявся попеченим, вважався винним. У деяких африканських племенах звинувачені повинні були передати один одному невелике крихке пташине яйце. Хто роздавив яйце, той вважався брехуном. Тобто вже в давні часи було відомо, що брехня людини викликає збої в нормальному перебігу фізіологічних реакцій (слиновиділення, координація рухів.

Чи є різниця між чоловічою та жіночою брехнею? Як дізнатися, що Вас обманюють? Одним із найважливіших умінь для спілкування між людьми є здатність виявити неусвідомлені невербальні сигнали, які вказують на обман.

У процесі спостереження за поведінкою чоловіка та жінки ці неусвідомлені сигнали можна побачити і навчитися їх прослідковувати. Як виявили дослідження, вони є спільними як для чоловіків так і для жінок і представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Неусвідомлені сигнали чоловіків та жінок

Симптоми	Жінки та чоловіки
Фізіологія	з'являються капельки поту, особливо над верхньою губою чи на лобі; сухість в роті викликає у неї бажання пити; сухість губ веде до їх періодичному облизуванню; зіниці звужуються; дихання стає важким; змінюється колір обличчя; з'являється тік обличчя; рот кривиться, напрягаються губи, жінка покусує їх чи дує на них; тіло та голос починають дрижчати; частішає моргання; періодично з'являється бажання вийти в туалет; руки покриваються „гусячою шкірою"; починається зівання та заїкання; прискорюється серцебиття, яке призводить до посилення пульсації крові в судинах; на шиї, лобі, висках, в сонній артерії; починається нервовий кашель (покашлювання)
Жестикуляція	неможливість спокійно всидіти на місці, потирання руки, покусування різних частин тіла, тримання за якийсь предмет, покачування ногами, торкання руками до обличчя, закривання роту, вух і очей руками
Мімічка	уникання погляду співрозмовника; або постійний погляд прямо в очі
Інтонація	втрачається контроль над тембром і тоном голосу

На брехливість співрозмовника можуть вказувати і вербальні сигнали, що проявляються у його/її словах, фразах і відповідній мові (які також виявилися спільними як для чоловіків так і для жінок):

1. Наполегливе переконання у власній щирості, при якій він/вона надмірно підкреслює свою чесність, незмінно наполягаючи на тому, що говорить тільки правду (в випадках, коли Ви ніяк не виражаєте недовіру до його/її слів):

• Клянусь здоров'ям....

• Чесне слово, я не знаю чи це вважається порушенням...

• Даю руку на відсікання...

• Я щонеділі ходжу до церкви...

2. Відхилення від обговорення певних тем, питань (коли вони не торкаються будь-яких неприємних для чоловіка/жінки моментів):

• Не можу згадати...

• Я цього не говорила...

• Я не буду цього обговорювати з Вами, можу розповісти керівнику...

3. Необґрунтовано зневажливий, зухвалий або ворожий тон, коли Вас явно провокують на грубість:

• Я не знаю, про що йде мова...

• Ви неправильно мене зрозуміли...

• Я не зобов'язаний (-а) відповідати на Ваші запитання...

4. Спроби викликати Ваші симпатію, довіру, почуття жалю, коли попередні відносини з даною людиною не привели до такого зближення:

• Я такий (-а) ж, як і Ви...

• У мене такі ж проблеми...

• У мене сім'я, діти...

5. Коротке заперечення або байдужість, ухильні відповіді на прямі запитання. Ці відповіді найчастіше бувають викликані тим, що під час бесіди чоловіку/жінці стає все більш важче і важче обманювати. Про це свідчить:

• поява нерішучості у висловлюваннях;

• відволікання співрозмовника неспинною розмовою або багаточисленними запитаннями;

• небажання або втрата здатності відповідати на питання, які запитуються;

• довготривалі паузи перед відповідями на питання; надто повільні або заплутані відповіді на запитання;

• відповідь запитанням на запитання;

• повторення вголос запитань, які задаються, або прохання пояснити запитання;

• маскування суті запитання зайвою інформацією, яка не відноситься до справи.

6. Прості відповіді, які повторяються, або повторення простого заперечення – „Так, так", „Ні, ні".

• Ухилення від вживання слів „так" або „ні":

• Я не впевнений (-а).

• Ви поважаєте мене?

• Ви, безперечно, людина серйозна і професійна.

Звідси виникає питання то хто ж обманює більше?

„Чоловіки, поза всяким сумнівом, обманюють більше", – з ентузіазмом заявляють жінки. Проте наукові дослідження показують, що різниця в обмані чоловіків та жінок полягає у змісті брехні. Для чіткого бачення цієї різниці розглянемо таблицю 2.

Таблиця 2.

Зміст брехні

	Чоловіки	Жінки
1.	Обманюють, щоб виглядати привабливіше в очах оточуючих	Обманюють, щоб оточуючим стало краще
2.	Обманюють, щоб уникнути сварок	Обманюють заради збереження відносин
3.	Обманюють, щоб підкреслити власну значимість	Обманюють про свої відчуття, але це їм дається тяжко
4.	Люблять прибріхувати про свої „подвиги" минулого	Обманюють. щоб уникнути агресії
5.	Приховують правдиву інформа-цію, вважаючи її неважливою для іншої сторони	Приховують правду, щоб зберегти „нерви" свої і того, кого обманюють

Докорінну різницю між брехнею чоловіків та брехнею жінок можна побачити на такому прикладі.

***Ситуація №1:* Жінка придбала сукню (яка насправді їй не личить) і вирішила цю сукню продемонструвати своїй подрузі (знайомій) і другу (знайомому). Ось варіанти можливих вербальних реакцій-відповідей:**

Подруга/знайома (жінка)	Друг/знайомий (чоловік)
Побачивши подругу, оцінюючи подивилася на неї, подумала, що вона виглядає як мішок з картоплею але не задумуючись сказала: „Класно виглядаєш. Прикольно!"	Може, щоб не брехати одразу втекти від відповіді; якщо жінка буде примушувати його виразити свою думку, він скаже: щоб не збрехати „Тобі самій подобається?", „Що ти хочеш від мене?", „Я на цьому не розуміюся!"; якщо жінка буде наполягати, чоловік скаже „Цікаво" або „Симпатично"; щоб не образити обійдеться узагальненими фразами „Ну що сказати?", „У мене немає слів", або „Ну, подобається!".

Ситуація №2: **Чоловік (жінка) не ночував(-ла) вдома. Прийшовши зранку, сказав(-ла), що ночував(-ла) у друга(подруги) і запропонував(-ла) своїй другій половинці задзвонити до тих, у кого ночували. Ось варіанти можливих вербальних реакцій-відповідей:**

Подруга (жінка)	Друг (чоловік)
Відповідає чоловікові: „Я тебе попереджала....”	Відповідає дружині „Та він і зараз у мене. Покликати до телефону?”

При цьому слід пам’ятати про підсвідомі або свідомі, але приховані, цілі тих чи інших опонентів.

Жінки мають здатність (через домінантність правої півкулі у сприйманні людини) швидко розпізнавати брехню, і завдяки цій здатності фантазувати на тему істинної „правди”. Наприклад, ***ситуація №3:*** **чоловік каже подрузі (знайомій) або другу (знайомому), що працює у престижному банку начальником кредитного відділу, а, насправді, є кур’єром цього банку. Варіанти можливих вербальних реакцій-відповідей:**

Знайома (жінка)	Знайомий (чоловік)
Відчуває, що говорить чоловік не те, що є насправді, але говорить: „Я за тебе рада. Заздрю твоїй дружині...”	„Та ти що...? До тебе можна звернутися за кредитом?”

В. Знаков у своїх спостереженнях відмічає, що чоловіки і жінки по різному усвідомлюють свою власну брехню. Він пише, що у чоловіків брехня чи обман, як правило, буває ситуативною; вони:

– точніше ніж жінки можуть описати ситуації, в яких брешуть;

– відмінно усвідомлюють, для чого, з якою ціллю це роблять.

– більш критично відносяться до своєї чесності.

Жінки більш щиро вважають себе чесними людьми, при цьому можуть успішно обманювати. Однією з причин такого явища являється типічний для жінок і тому малопомітний навіть для неї самої перехід від напівправди до обману та брехні. Ось як за В. Знаковим виглядає цей процес:

І – початковий

Першоджерел брехні – „маленька неправда” – як безбідне перебільшення, основою якого є природнє і усвідомлене бажання найкращим образом представити себе в очах співрозмовників.

Спочатку „маленька неправда” потребує самоопрадання, переважно заснованого на дуже пристрасному і необ’єктивному відображенні запитів соціального оточення.

ІІ – формуючий

„Маленька неправда” перетворюється в звичку, яка, в свою чергу, стає компонентом моральної свідомості особистості.

ІІІ – завершальний

„Маленька неправда" через напівусвідомлений обман замінюється свідомим обманом, який у свою чергу перетворюється у так звану „невинну" брехню. І всьому ряду цих перетворень підшуковується „розумне" виправдовування.

З метою з'ясування особистісних особливостей обману у жінок та чоловіків було проведено дослідження, основна гіпотеза якого:

- Жінки частіше використовують обман ніж чоловіки.

Було опитано 24 особи різної статі. Під час дослідження було використано авторську анкету та методику "Шкала правдивості" з "Психодіагностичного тесту" В.М. Мельникова і Л.Т. Ямпольського (на основі методик ММРІ та 16-факторного опитувальника Кеттела) методика "Стиль конфлікту К. Томаса". Характеристика досліджуваної групи представлена в таблиці 4.

Таблиця 4.
Характеристика групи досліджуваних

	Чоловіки	Жінки	Загалом
Стать	50%	50%	100%

За результатами анкетування встановлено, що:

– **15%** досліджуваних жінок оцінюють обман у моральних категоріях (наприклад, зло, обман, зрада, несправедливість) і **85%** досліджуваних чоловіків – як дію (наприклад, уникнення неприємностей, введення в оману, вміння вижити, використання приховання правди).

Варто зазначити, що 2% досліджуваних жінок зовсім нічого не написали. Цікавою є відповідь, в якій обман ототожнюється з корупцією. Можливо, це пов'язане з тим, що цій особі доводилося часто зіштовхуватися з працівниками державних органів, які неодноразово вимагали хабарі.

На питання „Чи буває, що Ви обманюєте інших?" було отримано такі дані:

- так – 2% чоловіків; 5% жінок;
- залежно від обставин – 20% чоловіків; 23% жінок;
- деколи – 16% чоловіків; 16% жінок;
- ні – 8% чоловіків; 0% жінок.

При цьому:

- почуття провини відчувають 6% досліджуваних чоловіків і 2% досліджуваних жінок;
- почуття сорому – 8% досліджуваних чоловіків і 6% досліджуваних жінок;
- почуття вини і сорому – 8% досліджуваних чоловіків і 10% досліджуваних жінок;
- ніяких почуттів – 8% досліджуваних чоловіків, варто зазначити, що один із чоловіків дописав коментар-пояснення, що не обманює і 0% досліджуваних жінок;
- на дане питання не відповіли 4% досліджуваних жінок, при тому, що усі чоловіки дали відповіді на дане запитання.

Проте, коли досліджувані розуміють, що їх обманюють, вони відчувають:

- недовіру – 20% чоловіків; 6% жінок;
- злість – 8% чоловіків; 6% жінок
- обурення – 12% чоловіків; 4% жінок
- безсилля – 4% чоловіків; 4% жінок
- агресію – 6% чоловіків; 0% жінок;
- тривогу – 8% чоловіків; 4% жінок;
- байдужість – 6% чоловіків; 0% жінок
- спокій – 2% чоловіків; 0% жінок;
- 7% досліджуваних жінок додали свій варіант („зраду", „просто неприємно", відчуття, що тебе не розуміють чи не довіряють", „бажання опустити ту людину до нуля для себе", „відчуваю себе недовірливою особою", „розчарування в цій людині" і т.д.).

Причинами обману названо:

- приховування правди – 16% чоловіків; 12 жінок;
- прагнення приховати свої почуття – 8% чоловіків; 6% жінок;
- спотворення дійсності – 12% чоловіків; 10% жінок;
- бажання привернути до себе увагу – 8% чоловіків; 8% жінок;
- ввести в оману оточуючих – 18% чоловіків; 4% жінок;
- завдання шкоди близьким чи знайомим – 18 % чоловіків; 4% жінок;
- страх перед покаранням – 20% чоловіків; 12% жінок
- свої варіанти дали 4% чоловіків (тому що всі грішні; це звичка); 2% жінок (бажають отримати знак).

Аналізуючи отримані результати, бачимо, що:

- людей, які обманюють, уникають 6% чоловіків; 6% жінок;
- зневажають 12% чоловіків; 8% жінок;
- продовжують з ними спілкуватися 2% чоловіків; 6% жінок;
- не спілкуються з брехливими особами 8% чоловіків; 8% жінок;
- намагаються їм в подальшому вірити 8% чоловіків; 1% жінок;
- таких людей не знають 0% чоловіків; 3% жінок;
- 1 досліджувана жінка на дане питання не дала відповіді.

20% опитаних чоловіків і 6% жінок вважають, що люди, які часто обманюють, підлягають покаранню та суспільному осуду, а 10% чоловіків і 8% жінок вважають, що за обман не потрібно карати та осуджувати.

Аналізуючи результати дослідження за статевими особливостями, доведено, що:

- саме **жінки** менше схильні використовувати стиль уникнення в конфліктних ситуаціях та менше схильні до ризику ніж **чоловіки.**

У результаті проведеного дослідження видно, що гіпотеза, що жінки частіше ніж чоловіки використовують обман, підтвердилася.

Висновок. Брехня є частиною людського буття, проявляється в найрізноманітніших ситуаціях і визначається реальними мотивами, спрямована на досягнення конкретних цілей. Висновок із всього вищесказаного можна зробити такий: 1) співбесідник завжди може виявити чи говорять йому правду чи ні; 2) враження, що чоловіки частіше обманюють, створюється просто на тому, що вони частіше попадаються; 3) жінки обманюють не менше чоловіків, але роблять це по іншому, оскільки вони дуже чуйно сприймають мову руху тіла і голосові сигнали. Жінки сприймають обман у моральних категоріях, а чоловіки – через дію. На щастя, більшість людей, обманюючи, мучаться почуттями провини, жалю або незручності, а приховати ці почуття не всім вдається. Поліграфологу слід пам'ятати, що чоловіки найбільше обманюють через страх перед покаранням, а жінки – через бажання приховати правду.

Використана література:

1. Экман П. Психология лжи. - СПб.: Издательство "Питер", 2007. – 272с.: ил. – (Серия "Мастера психологии").

2. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. – Спб.: Питер, 2004. – 701с.

3. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. – 9-е изд. – СПб.: Питер, 2004.

4. Лыбин А.В. Дифференцианальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций. М.: Смысл, 1999. - 532 с.

5. Мягких С.Г., Петров А.М. Некоторые аспекты из области психологии лжи.

6. Психология. тематический словарь / Б.Г. Мищеряков. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007.

7. Туріщева Л.В. Робота шкільного психолога з батьками. Навчально-методичний посібник для вчителя. – Х.: Вид. група „Основа": „Тріада+", 2007.

8. Холодный Ю.И. Полиграфы ("детекторы лжи") и безопасность. Справочная информация и рекомендации. - М.: Издательский дом "Мир безопасности", 1998.

Анотація: *Наскрізний характер відмінностей людей обумовлює цілком природній поділ всього людства на два світи – Жіночий і Чоловічий. Поліграфологи у своїй роботі щодня зустрічаються із обманом, який в свою чергу відрізняється у особливостях вираження у жінок і чоловіків, і викривлює процес проведення тестування. Пояснити особистісні особливості проявів обману у жінок та чоловік призначена дана стаття.*

Аннотация: *Сквозной характер различий людей обусловливает вполне естественной разделение человечества на два мира - Женский и Мужской. Полиграфологи в своей работе ежедневно сталкиваются с обманом, который в свою очередь отличается в особенностях выражение у женщин и мужчин, и превращают процесс проведения тестирования. Объяснить личностные особенности проявлений обмана у женщин и мужчина предназначена данная статья.*

The intersection of the nature of the differences in people causes a completely natural division of mankind into two worlds - the Female and the Male. Polygraph examiners every day encounter with deception, which differs in the peculiarities of expression in women and men, and distorts the process of testing. This article is assgned tj explain the personality peculiarities of deception in women and men.

References

1. Minchuk K. V. Vyznachennia osobystisnykh osoblyvostei testovanoho v protsesi polihrafnoho obstezhennia [Identifying Personality Features of the Examinee During a Polygraph Examination]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2018. Vol. 3, No. 6 (18). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2018.07. URL: https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/882-minchuk-k-v-viznachennya-osobistisnikh-osoblivostej-testovanogo-v-protsesi-poligrafnogo-obstezhennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].